

TÖBB KORSZAKOS SZATHÁZ

településmaradványok Biatorbágy határában

MIKLÓSITY SZŐKE MIHÁLY

Az M1-es autópálya és az M0-ás autótút találkozásánál a Hosszúréti-patak mellett, Biatorbágy Törökbálinttal határos részén, az egykori Torbágy területén a 2007 őszén és 2008-ban folytatott régészeti feltárások célja a hatástanulmányban jelzett régészeti lelőhelyek azonosítása, kiterjedéseik meghatározása, a terület régészeti fedettségének leírása és a megelőző feltárás elvégzése volt.

A több lelőhelyként nyilvántartott területről lényegében az derült ki, hogy egyetlen, összefüggő, több régészeti korszakot magába foglaló nagyméretű lelőhely, amelynek egy részét (52 451 m²) egybenyt, egy másik részét (13 314 m²) pedig kutató-árkokkal lehetett megkutatni.

A lelőhely egyrétegű részét a bevett régészeti gyakorlat szerint régészeti tükörfelület képzése után objektumonként bontva és dokumentálva tártuk fel, a többretegű villaterületen pedig egy olyan szelvényhálót szerkesztettünk, amely fedte az egész területet, így objektív képet adott annak régészeti fedettségéről és tette lehetővé feltárását. A területen a neolitikumtól a középkorig terjedően találhatók a különböző régészeti korszakok emlékei.

A neolitikum korából az érintett területen a legkorábbi a középső neolitikum időszakára (Kr.e. 6–5. évezred) datálható DVK (Dunántúli Vonaldiszes Kerámia kultúrája) telep, amely szálláshelyét – hasonlóan más korai földműves közösséghez – víz közelében választotta ki. A lelőhelyen feltárt településrészlet objektumainak egy része a kerámia leletanyag alapján a klasszikus DVK-fázison túlmutató úgynevezett kottafejes, illetve zselízi idősakra keltezhető, a korszakra jellemző festett kerámiával.

Kevés, mintegy húsz objektum tehető a rézkor idő-

szakára, ezek a középső rézkor ludanicei csoportjához tartoznak. Az objektumok az ásatási terület szélén helyezkedtek el, így elképzelhető, hogy az ásatás egy rézkori telep szélét érintette.

Nagyobb fedettséget találtunk a korabronzkor időszakától (Kr. u. 3. évezred közepe) kezdve. A Makókultúrához tartozó, szórt szerkezetű településrészlet számos objektumát, gödrét tártuk fel a lelőhelyen. Középső és késő bronzkori objektumok is találhatóak a lelőhelyen, de a területen a bronzkort a Makókultúra jellemzi.

A területen a legjellemzőbb korszak a római kor.

Az itt őslakos kelta eraviszkuszok települése összefüggő késő kelta telepet alkotva az M1-es autópálya felé eső, a törökbálinti horgásztavat tápláló Hosszúréti-patak partját képező lankán több száz méter hosszan terül el. Ennek a telepnek ez idáig csak egy részét sikerült feltárni, lekerekített sarkú téglalap alakú földbemélyített házaival, kemencéivel, tároló veremivel. A vélhetőleg veterántelepítéssel létrejött telep leletanyaga utal az őslakosság romanizációs folyamatára. A római berendezkedés kezdetét és a provincia-szervezést Claudius császár itt talált érmei jelzik.

A falu objektumain, házain túl egy pecsételt kerámiából álló sorozat emelendő ki, amely változatos motívumkincsével és mennyiségével tűnik ki.

A római kor legjelentősebb emléke egy villagazdaság. A kőépületeket részben a kora római bennszülött telep felhagyott házaira, területére építették.

Az épületeket már a késő római kortól kezdve jelentősen szétdúlták, köveit kitermelték, továbbá a szántás által nagyon erősen bolygatták. Az épületegyüttes visszabontott falain már a késő római újjáépítési periódust jelentő negyedik századi kavicsos járósíntek találhatók. A jelentősen roncsolt jelenségek ellenére mintegy 25-30 padló-, vagy járósínt volt azonosítható, valamint közel 50 fal, falkiszedés, alapozásnyomot figyeltünk meg, így rekonstruálható az épületegyüttes alaprajza

A jelentősen roncsolt jelenségek ellenére mintegy 25-30 padló-, vagy járósínt volt azonosítható, valamint közel 50 fal, falkiszedés, alapozásnyomot figyeltünk meg, így rekonstruálható az épületegyüttes alaprajza

azonosítható, valamint közel 50 fal, falkiszedés, alapozásnyomot figyelhattunk meg, így rekonstruálható az épületegyüttes alaprajza, amely egy központi lakóépületből, a gazdaságot övező négyzetes kerítőfalból, valamint a kerítőfal belső oldalán és a főépület körül elhelyezkedő gazdasági épületekből (őrlőhelyiség, pince, műhelyek, istállók, személyzeti szállás) áll.

A gazdaság főépületének egy helyiségét padlófűtéssel, egy másikat falfűtéssel látták el, fűtőkamrája az épület hátsó falához csatlakozott. A tető lejtését leégett omladéknak paticsmaradványai alapján lehetett meghatározni – e szerint egy itáliai mintára lapos, 14–15°-os lejtésű tetőről beszélhetünk. Egy oszloptörődék alapján bejáratú portikuszt feltételezhetők. Ezen kívül néhány helyen, mintegy 2–3 m² nagyságú felületen, fehér alapon piros festésű stukkó- és falfestéstörödékek jelentek meg.

Az épületről előzetesen annyit állapíthatunk meg, hogy legalább három fő építési periódust különíthetők el; a feldolgozási munkálatok során vélhetően esetleges alperiódusok is azonosíthatóak lesznek.

A villa 2–3. századi főépületének hét helyisége azonosítható, korabeli átépítésekkel, áthelyezett falakkal, agyagpadlókkal. A falak egy részét kőkiterméléssel viaszszedték, egy részüknek több méteres hosszban alsó alapozási kőszára, helyenként pedig mintegy 60–80 cm magas falmaradványa maradt meg. Gazdasági épületének több helyisége azonosítható, falaikat jelentős részben viaszszedték, vonalukat gyakran csak egy omladékos kősor jelzi, de itt is találhatók kőszoros alapozási maradványok és több kőszoros faltörődék.

Az egyik kisebb épület a többihez képest 45 fokkal eltérő tájolású volt. Kerámiaanyaga a második század első felére és az első századra tehető periódust mutat, azaz feltételezhető, hogy lényegében a villaépület markomann háborúk előtti periódusáról van szó.

A nagyszámú római építészeti emlék alapján valószínűsíthető, hogy a lelőhelyen nem csupán egy villagazdaság-majorság különböző épületeiről, hanem egy vicusról lehet szó. Ebben az esetben a terület illeszkedik az előző években kutatott szomszédos budaörsi és pátyi telepek sorába. Itt utalni kell a budaörsi telepen talált Terra mater oltárra, amely a pagus Herculis területén név szerint említ három vicust (vicus Teuto, vicus Bataionis, vicus Anartiorum), amelyek esetleg azonosíthatók az említett három teleppel.

A villagazdaság egy hatalmas tűzvészben semmisült meg, amelynek nyomait mindenütt megtaláltuk: a feltárás során átégett agyagfal-omladékok,

átégett padlók és a padlóakra zuhant elszenesedett tetőgerendák nyomai kerültek elő.

A pusztulás, felégetés pontos ideje szerencsés módon két éremkincslet segítségével határozható meg. Pontosan egy év eltéréssel került elő a két, ezüstérmékből álló, elrejtése óta érintetlen éremkincs a villagazdaság területéről, 2007. november 6-án az első, majd az ásatások folytatásával 2008. november 3-án a második. A leleteket egymástól néhány méternyire rejtették el, a gazdaság egyik – a számos malomkő- és hombártörődék alapján gabonaőrlésre szolgáló – melléképületének belsejében, egy-egy fal tövébe ásva. Az érmeket – gondosan textilbe csomagolva – szürke agyagfazékban helyezték el. Az első lelet 247 darab, a második lelet 552 darab antoninianust tartalmazott. A külön-külön is kisebb vagyonnal felérő pénzmennyiséget az érmeken látható császárportrék alapján viszonylag rövid, mintegy húsz év alatt gyűjtötték össze tulajdonosaik. A leletek érmei III. Gordianus császárral (238–244) indulnak, záróvereteik Gallienus császár (253–268) Kr. u. 260-ban vert érmei.

Az elrejtés oka minden bizonnyal az ebben az évben Pannonia provinciát ért, a Duna–Tisza közéről érkező szarmata roxlánok nagy erejű támadása volt. A 260-as év a Római Birodalom történetének egyik legsúlyosabb éve volt. Határait a különböző germán törzsektől kezdve a perzsákig egyidejűleg támadták a szomszédos népek, történetében példátlan módon perzsa fogságba esett a császár, Valerianus. Pannoniában Regalianus lázadása gyengítette a katonai erőket. Ez a helyzet tette lehetővé a Kárpát-medencébe keletről újonnan érkezett roxlánok számára, hogy a Dunán átkelve jelentősebb ellenállás nélkül pusztíthassák végig a provincia nagy részét. A vizsgált terület egészét jellemzi, hogy a villagazdasághoz és a vicushoz tartozó kerítőfalak, és a kerítőfalakhoz tartozó árokrendszerek hálózák be. Az egymást derékszögben metsző árok, falak rendszere (közel négyzetes háló) a római kori területkitűzés, centuriatio maradványa.

A kelta telep mellett több hektár nagyságú avar falu bontakozott ki, csoportokba rendezett négyzet alakú házakkal, egyik sarkukban kődarabokból épített kemencékkel, közöttük tároló-vermekkel és a közöttük húzóódó árokrendszerrel. A telep fő korszaka a Kr. u. 8–9. századra, a későavar periódusra keltezhető. Az avarok látszólag a még látszó és használható római területkitűzés árokrendszerébe települtek be, valamint használatba vették a villagazdaság még látható romjait is – a területről számos, ezt bizonyító avar kori objektum (ház, gödör, cölöplyuk) került elő. A telep jelentőségét növeli, hogy a korábbi években az ásatási terület szomszédságában az M0-as autópálya szélesítését megelőző feltárások során egy 64 sírból álló, avar kori, soros temető-részlet került elő, valamint az M1-es autópálya és a 100-as sz. főút között mintegy 620 avar kori sírt tártak fel, vagyis itt együtt tanulmányozható a telep és a vélhetőleg hozzá tartozó temető.

A középkort néhány 13. századi kerámiát tartalmazó objektum képviseli, amelyek létét a hatástanulmány már jelezte, ennek a telepnek a nagy része azonban már kívül esett a feltárandó területen.

Összefoglalóan elmondható: Biatorbágy (Torbágy) és a szomszédos Törökbálint területe a középső neolitikum, a teljes bronzkor, vaskor – különösen a késő vaskor –, a négy évszázadot átölelő római császárkor és az azt követő népvándorlás-kor, valamint középkor folyamán egyaránt intenzíven lakott volt.

A leletek érmei
III. Gordianus
császárral
(238–244) indul-
nak, záróvereteik
Gallienus császár
(253–268) Kr. u.
260-ban vert
érmei.

A fotókat a szer-
ző készítette

